

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Collective human rights as an (onto)logical solution to climate change: reconceptualizing, applying and proceduralizing an overlooked category of human rights

Holtz, J.I.

Citation

Holtz, J. I. (2025, October 16). *Collective human rights as an (onto)logical solution to climate change: reconceptualizing, applying and proceduralizing an overlooked category of human rights*. Meijers-reeks. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4270733>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4270733>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting (Dutch Summary)

COLLECTIEVE MENSENRECHTEN EN KLIMAATVERANDERING: EEN (ONTO)LOGISCHE OPLOSSING

De conceptualisering, toepassing en proceduralisering van een vaak over het hoofd geziene categorie van mensenrechten

Mensenrechten worden steeds vaker gebruikt om het klimaatprobleem duidelijk te maken, niet alleen door de nadruk te leggen op moraliteit en de impact op de mens, maar ook vanwege de relatief goede mogelijkheden tot rechtszaken en daarmee de mogelijkheden om meer ambitieuze klimaatmaatregelen af te dwingen. Aan de andere kant maakt het specifieke temporele en geografische karakter van klimaatverandering het mensenrechten lastig, aangezien het moeilijk is om de wereldwijde activiteiten die bijdragen aan klimaatverandering te koppelen aan schade aan een bepaald individu of een groep individuen en de ergste schade in de toekomst zal materialiseren waarvoor nu actie vereist is om dit te voorkomen.

Echter, internationale mensenrechten hebben niet uitsluitend betrekking op individuen, er bestaan ook collectieve mensenrechten. Men beschouwt deze rechten vaak als voortvloeiend uit solidariteit – in tegenstelling tot uit individuele vrijheid. In de praktijk worden ze vaak in verband gebracht met de rechten van oorspronkelijke bewoners en daarmee met de relevantie van natuur voor mensenrechten – een aspect ook versterkt door huidige discussies rondom het collectieve karakter van het recht op een schoon, gezond en duurzaam leefmilieu. Daarnaast gelden deze rechten niet alleen vis-à-vis de staat, maar bestaat er de sterke veronderstelling dat ze een bredere toepassing hebben. Deze afwijkende kenmerken (dat wil zeggen afwijkend van de ‘klassieke’ individuele mensenrechten) hebben tot gevolg dat deze mensenrechten vaak aan een sceptische blik worden onderworpen. In plaats van een analyse over wie er beschermd worden door deze rechten en wat ze kunnen bijdragen aan de hedendaagse problematiek, lag in het verleden bij analyses vaak de focus op waarom we deze rechten *niet* zouden moeten hebben. Dit terwijl het juist deze karakteristieken zijn die *prima facie* relevant lijken voor het klimaatprobleem: het gaat verder dan het ongebonden individu en (de relatie van het individu tot) de individuele staat, en de natuur is (op zijn minst) een belangrijke precursor voor klimaatverandering (hoofdstuk 1). Dit proefschrift heeft de potentie geïdentificeerd van collectieve mensenrechten om de mensenrech-

tenbenadering tot klimaatverandering effectiever te maken door te kijken naar drie facetten – de ‘levenscyclus’ – van mensenrechten: theorie, toepassing en praktijk.

Om dit te kunnen doen, formuleert dit proefschrift eerst een coherente achterliggende theorie voor collectieve mensenrechten (hoofdstuk 2). Om de noodzaak van collectieve mensenrechten te kunnen vastleggen, wordt eerst gedetermineerd wat de beperkingen zijn van individuele mensenrechten. De alom bekende individuele mensenrechten zijn voortgekomen vanuit de filosofie van de verlichting die de universaliteit van deze rechten mogelijk maakte. Specifieker, deze rechten baseren zich op 3 universelen: 1) de wereld kan worden onderverdeeld in ‘neutrale’ individuen; 2) deze individuen vallen allemaal onder de staat; en 3) deze individuen staan los van de natuur. Deze universele staat van de mens is echter niet zo universeel als het lijkt. Het individu als subject van mensenrechten heeft een vooringenomenheid richting de witte, cis, valide man en historisch gezien konden vrouwen, mensen met een beperking en minderheden vaak niet een beroep doen op dit individu. Deze vooringenomenheid, op haar beurt, is gerelateerd aan de filosofie van Kant die de grondslag vormt voor de universaliteit van het individu, specifiek de centrale rol van de ratio – dat wat ons menselijk maakt is de ratio, die los moet worden gezien van de materiële wereld. Vrouwen, maar ook zwarte mensen werden vaak gezien als niet beschikkend over een ratio en niet gerechtigd tot mensenrechten. De centrale rol voor de staat kan op haar beurt worden toegeschreven aan het idee van Hobbes over het sociale contract tussen staat en individu, waar mensenrechten de grens vormen aan de kant van de staat. Deze filosofische rechtvaardigingen staan dwars op de antropologische bevindingen rond de tijd dat de mensenrechtenverdragen werden opgesteld – antropologen vonden dat een dergelijke universele toepassing niet mogelijk was door de grote diversiteit van de menselijke staat van zijn of ontologie.

Vanuit dit ontologisch perspectief kan ook de inhoud en controverse rondom collectieve mensenrechten worden verklaard. De ontologie weergegeven in individuele mensenrechten is het naturalisme en is slechts één manier van zijn, waar er meerdere bestaan. Alle andere ontologieën verschillen van het naturalisme omdat zij geen onderscheid maken tussen de interne wereld (de ratio) en de externe wereld (het materiële, tastbare). Omdat zij buiten het naturalisme vallen, zijn ze ook niet afhankelijk van een sociaal contract en heeft de staat dus een andere (minder centrale) rol. Dit proefschrift vindt deze elementen ook duidelijk terug in de collectieve raamwerken van internationale mensenrechten – de rechten van oorspronkelijk bewoners, rechten van boeren en boerinnen en andere op het land werkzame personen en het Afrikaans mensenrechtenstelsel. Een analyse van deze drie systemen laat zien dat deze collectief gekenmerkt worden door een nabijheid tot het gemene goed, alsmede door een alternatieve relatie tot de staat doordat het zich richt tegen het westers systeem van kolonisatie en/of kapitalisme.

Dit proefschrift laat zien dat wanneer collectieve mensenrechten worden gezien als een middel om ontologische diversiteit binnen mensenrechten te brengen, dit ook uitgesproken voordelen heeft in de klimaatcontext. Het feit dat geen enkele staat geheel verantwoordelijk is voor klimaatverandering en dat vele actoren bijdragen aan de wereldwijde uitstoot, sluit aan bij het idee van een bredere interpretatie van plichtsdragers van collectieve mensenrechten. Een bredere interpretatie van het subject – het collectief – kan ook een meer accurate representatie geven van de vervlochtenheid van de mens met haar omgeving, alsmede een andere temporele ervaring weergeven. Dit kan vervolgens het kortetermijndenken tegengaan en de drempel voor klimaatschade en ‘geraaktheid’ verlagen door ook natuurschade mee te nemen in een beoordeling.

Toegepast op de meest veelvoorkomende collectieve mensenrechten – het recht op zelfbeschikking, recht op ontwikkeling en het recht op een schoon, gezond en duurzaam leefmilieu – laat dit proefschrift zien dat er wederom aanknopingspunten te vinden zijn voor een ontologische interpretatie van deze rechten (hoofdstuk 3). Aan de andere kant laat deze analyse ook duidelijk zien dat zolang dit niet expliciet wordt gedaan, er een sterke tendens bestaat om deze rechten in de klimaatcontext globaal te interpreteren. Het collectief wordt dan gezien als het wereldwijde klimaatsysteem, een interpretatie die het belang van lokale gemeenschappen uitwist en ontologische diversiteit verder in de knel dreigt te brengen. Een globale interpretatie wordt in verband gebracht met het naturalisme en draagt dus bij aan de assimilatie tot het naturalisme. Breder genomen laat de analyse ook zien dat deze aanpassingen aan de interpretatie van deze rechten in de klimaatcontext bijdragen aan de terughoudendheid en weerstand jegens deze categorie mensenrechten omdat het geen consistentie vertoont met de parallel bestaande ‘lokale’ interpretatie hiervan.

Dit proefschrift laat wel zien dat vanuit dit ontologisch perspectief vooral het recht op zelfbeschikking een veelbelovende weg vormt door een centrale rol te verschaffen aan het idee van lotsbeschikking en de rol die andere staten en entiteiten hebben gespeeld in de totstandkoming en interpretatie van dit recht, gezien het feit dat het wordt gezien als een middel tegen westerse overheersing en exploitatie. Daarnaast is het praktisch gezien ook het enige collectieve mensenrecht gecodificeerd in de belangrijkste internationale mensenrechtenverdragen. Dit aspect maakt ook dat dit recht tevens de meest realistische mogelijkheden biedt voor de tweede fase van de levenscyclus: de toepassing. Voor deze fase focust het proefschrift zich op de tweede paragraaf van het recht op zelfbeschikking dat het verbod bevat ‘in geen geval mag een volk zijn bestaansmiddelen worden ontnomen’ (hoofdstuk 4).

Het proefschrift kijkt naar de historische inclusie van dit verbod waaruit blijkt dat het is ontstaan in de schaduw van de dekolonisatie met het doel om bij te dragen aan het tot stand brengen van een ‘sterke’ staat in het evenbeeld van de westerse staat. Het diende tot het tegengaan van buitenlandse kapitalistische inmenging door de beschikking over natuurlijke hulpbronnen steevast

onder te brengen bij het volk in kwestie. Deze achtergrond heeft tot verwarring gezorgd wat betreft het onderscheid tussen zelfbeschikking over natuurlijke hulpbronnen als mensenrecht en als recht van staten. Daargelaten laat de historische inclusie ook zien dat dit recht als mensenrecht verschilt van dit statenperspectief door aan te geven dat het verbod kan worden ingeroepen met betrekking tot 1) het verjagen van oorspronkelijke bewoners van hun land en 2) het compleet uitputten van natuurlijke hulpbronnen door buitenlandse bedrijven. Dit laat zien dat 1) oorspronkelijke bewoners historisch gezien ook werden gezien als subject en 2) dat het verbod gepaard gaat met een flexibele interpretatie van plichtsdragers. Dit gegeven toont sterke overeenkomsten met het geschetste ontologisch kader van het recht op zelfbeschikking en collectieve mensenrechten.

Ook laat de analyse zien hoe 'bestaansmiddelen' verschillend worden geïnterpreteerd alsmede hoe het ontnemen van bestaansmiddelen eruit kan zien en dat deze uiteenlopende interpretaties wederom verklaard kunnen worden vanuit een ontologisch perspectief. Het proefschrift identificeert drie zulke interpretaties: economische bestaansmiddelen, milieugerelateerde bestaansmiddelen en bestaansmiddelen als identiteit. In het Europese stelsel alsmede deels het internationale stelsel worden bestaansmiddelen economisch geïnterpreteerd. Dit betekent dat individuele bestaansmiddelen vrijwel exclusief worden uitgedrukt in geld en collectief gezien worden gekoppeld aan de nationale economie. Deze interpretatie komt duidelijk voort uit het naturalisme waar kapitalisme gelijk staat aan ratio, losstaat van de materiële wereld en mensenrechten gelden tussen individu en staat. De andere interpretaties laten al een duidelijkere connectie zien met materie. Vooral de interpretatie gelinkt aan identiteit toont duidelijke overeenkomsten met een alternatief ontologisch kader en wordt toegepast in de context van oorspronkelijke bewoners. Deze interpretatie kijkt naar fysieke, spirituele en intergenerationele impact om de ontneming van bestaansmiddelen te beoordelen – zoals ook een rol speelt in de geïdentificeerde nabijheid tot het gemene goed. De drempel om te concluderen dat deze middelen zijn ontnomen wordt hiermee ook verlaagd en – in lijn met de historische analyse – wordt beschouwd aanwezig te zijn wanneer oorspronkelijke bewoners van hun land worden gezet.

In de klimaatcontext betekent dit dat de drempel lager ligt om klimaat-impact te bestempelen als ernstig. Immers, voordat dit de nationale economie laat instorten, zullen er al vele fysieke, spirituele en intergenerationele gevolgen zijn geweest. Daarnaast kan het verbod en de absolute norm 'in geen geval' de staatcontext overstijgen en diegene meest verantwoordelijk voor klimaatverandering rechtstreeks adresseren in plaats van afhankelijk te zijn van de staat/individu-relatie.

Dat gezegd hebbende, vindt deze toepassing geen doorgang zolang procedurele normen in de rechtszaal nog steeds naturalistisch geïnterpreteerd worden. Daarom kijkt dit proefschrift ook naar elementen de proceduralisering van collectieve mensenrechten – de derde fase van de levenscyclus. De bestu-

deerde elementen zijn drie elementen die overlappen met de waargenomen hindernissen voor klimaatrechtszaken geënt op mensenrechten.

Allereerst verschillen de eisen voordat iemand een zaak aanhangig kan maken en zijn deze vaak gefocust op het individu, niet op collectieven. Dit zorgt ervoor dat het in eerste instantie lastig is als collectief een zaak te beginnen. Dit is vooral zo in het Europese en internationale stelsel, waar individueel slachtofferschap en geraaktheid centraal staan en collectieven zoals belangenorganisaties vaak uitgesloten worden. In andere stelsels wordt een meer flexibele houding gehanteerd waar meer wordt gekeken naar de omstandigheden van het geval. Dat de restrictieve houding van de Europese en internationale stelsels nadelig is voor klimaatzaken is erkend en aangepast door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens door belangenorganisaties toegang te verschaffen in klimaatzaken. Desalniettemin kan de beredenering van het hof wederom gezien worden als een uitbouw van het naturalisme door de organisatie een meer globaal karakter te geven en verder te verwijderen van het lokale. Hieraan gerelateerd geeft dit geen blijk van een open houding richting andere ontologieën, in tegenstelling tot het inter-Amerikaanse rechtssysteem waar een trend zichtbaar is in het erkennen van de natuur als slachtoffer.

Hoewel er dus weer duidelijke ontologische lijnen zichtbaar zijn, laten de verschillende interpretaties wel zien hoe ze allemaal een bepaalde hechting centraal stellen bij collectieve entiteiten. Dit betekent dat diegene (of datgene) die heel dichtbij het slachtoffer staat zoals familieleden, maar ook recentelijk kinderen als spreekbuis voor toekomstige generaties vaak wordt meegenomen in het slachtofferschap. Buiten Europa is dit ook zichtbaar waar het gaat om oorspronkelijke bewoners en de natuur. Een hechte relatie kan dus anderen onderbrengen onder slachtofferschap en deze belangen kunnen vervolgens worden meegenomen in de verdere procedure. Dit betekent dat schade aan de natuur en aan intergenerationele banden eveneens kan worden meegenomen.

Ten tweede vraagt een rechtszaak om een territoriale link voortvloeiend uit het voorgenoemd sociaal contract en laat het extraterritorialiteit maar in beperkte mate toe. Dit terwijl klimaatverandering in essentie grensoverschrijdend is. Dit criterium is dus verweven met het naturalisme en staat gelijk aan de (autoriteit van de) staat. Territorium heeft geen betrekking op land en natuur, maar enkel relevantie als een expressie van juridische autoriteit. Zelfs in het inter-Amerikaans systeem dat flexibeler is door enkel een verband te leggen tussen staat en activiteit in plaats van activiteit en individu, geldt nog steeds deze centrale en immateriële status van de staat als territorium. Om derhalve afdoende ontologische flexibiliteit te creëren moet deze procedurele norm de centrale rol van de staat loslaten en in plaats daarvan kijken naar wie invloed uitoefent over een bepaalde situatie. Dit creëert ruimte voor een bredere interpretatie van plichtdragers en kan ook beter de oorzaak/effect

kloof tussen het globale noorden en zuiden dicht en waar het gaat om klimaatverandering.

Ten derde en laatste moet de schadevergoeding ook effectief zijn in een bepaalde context. Vaak wordt de vergoeding bepaald op één van twee manieren: slachtoffer – of staatgefocust. In het laatste geval staat wederom de staat centraal en is de kloof tot de specifieke ontologische context groot. Desalniettemin verschaffen beide manieren mogelijkheden tot collectieve maatregelen en het feit dat de vergoeding sterk samenhangt met de eerdere twee procedurele elementen maakt dat het meer potentie heeft om zich aan te passen aan de collectieve mensenrechtencontext. Echter, er moet wel ruimte worden gecreëerd voor (het herstel van) de lokale gemeenschap – iets wat met de focus op de staat een lastigere opgave is. Het geven van een centrale rol aan deze gemeenschappen kan standaard vergoedingen zoals beëindiging en garanties van niet-herhaling herinterpreteren in het licht van de aard van de schending – in het meest omvattende scenario de beëindiging van (neo)koloniaal geweld en een sterke non-interventiemaatregel.

Al met al vindt dit proefschrift een duidelijke basis voor een interpretatie en substantiële en procedurele toepassing van collectieve mensenrechten als de basis voor ontologische flexibiliteit binnen het mensenrechtenregime. Echter, het maakt ook duidelijk dat indien dit niet gedaan wordt, het duidelijk is dat de interpretatie en toepassing hiervan geschiedt in lijn met de achterliggende idealen van het naturalisme; idealen zoals neoliberalisme en kapitalisme die ook aan de basis liggen van klimaatverandering. Dit proefschrift roept op tot een ander perspectief op mensenrechten en de benadering van klimaatverandering vanuit mensenrechten. Willen mensenrechten daadwerkelijk universeel zijn in reikwijdte, moeten deze ruimte creëren voor andere ontologieën. Het nalaten om dit te doen, is niet alleen moreel verwerpelijk maar zal ook een effectieve respons op de klimaatproblematiek tegengaan. Collectieve mensenrechten kunnen zowel als een schild een sterkere bescherming bieden tegen een bepaalde lokale ontologisch afwijkende context als mede functioneren als een zwaard door nieuwe, stringenter oplossingen af te dwingen doordat deze rechten een ecologisch meer gebalanceerde levenswijze centraal stellen.